

УДК 342.9

Т. В. Наконечна

асистент кафедри юриспруденції чернівецького інституту
Міжнародного гуманітарного університету,
заступник начальника Чернівецького міського відділення управління виконавчої
дирекції Фонду соціального страхування України в Чернівецькій області

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРІВ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ВАНТАЖІВ ТРАНСПОРТНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

В запропонованій статті надається загальна характеристика договорів перевезення вантажів транспортними організаціями (перевізниками) та їх правове регулювання. Наголошено на тому, що договори перевезення вантажів транспортними засобами (залізничним, автомобільним, морським, річковим, повітряним транспортом), слід відносити до групи договорів про надання послуг. Відносини, які виникають в сфері транспортування вантажу врегульовані ЦК України, Законом України «Про транспорт» та іншими нормативно-правовими актами, в тому числі спеціальними нормативно-правовими актами, що відображають специфіку будь-якого виду транспорту.

Згідно положень ст. 909 ЦК України договором перевезення вантажу вважається договір за яким сторони договору мають певні зобов'язання один перед одним, зокрема перевізник набуває зобов'язань щодо своєчасної доставки ввіреного йому вантажу від пункту відправки до пункту призначення, де видати його одержувачу, а відправник має обов'язок сплатити організації – перевізнику певну грошову суму за здійснення та надання послуги перевезення вантажу. Зобов'язання перевізника виникають з моменту передачі йому вантажу вантажовідправником

Ключові слова: договір перевезення, транспорт, вантаж, сторони договору, вантажовідправник, перевізник, одержувач, зобов'язання.

Постановка проблеми. Український уряд вживає дієвих заходів щодо покращення правового становища у державі, у зв'язку з чим, з урахуванням досвіду іноземних держав в нашій державі проводяться реформи у всіх галузях. Ці реформи направлені на покращення соціально-економічного, а також правового стану в державі шляхом уніфікації норм та положень різних інститутів права, зокрема таких елементів інституту цивільного права – транспортного та договірної права. Вивчення питань регулювання договірних правовідносин щодо здійснення перевезень на транспорті, хоч і неодноразово розглядалось і нині є актуальним. Однією з важливих категорій у цивільному законодавстві України є належне правове регулювання перевезень вантажів, багажу, вантажобагажу пасажирів і пошти, законодавче регулювання порядку укладання та припинення договорів про здійснення перевезень, а

також регулювання відповідальності сторін за договором перевезення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Теоретичну основу дослідження склали наукові праці таких правознавців, як С.С. Алексєєв, А.Г. Биков, О. Красавчикова, В. Хропанюка, М.І Брагінського, В.В. Вітрянського, О.В. Дзери, О. Отраднової, Є.О. Харитонова, Ф.С. Хейфеца, Н.Д. Шестакової, Е. Грамацького, В.І Гостюка, І. Калатура, В. Кучера, І.В. Матвеева, І. Спасібо-Фатєєвої, М.В. Шульги, В.І. Павлова, А.М. Асаула, Я.І. Рапопорта, О.І. Сафончик, О.М. Садіков, М.Є. Ходунов, Г.Ф. Шершеневич та інших.

Метою статті є науковий аналіз загальних положень договору перевезення, систематизація, оцінка, розробка пріоритетних напрямів цивільного права в галузі договірної та транспортного права, а саме правове регулювання договорів транспортних перевезень вантажу.

Викладення основного матеріалу.

У законодавчих актах України міститься лише загальне визначення договору перевезення вантажу. Перевізні правовідносини врегульовані главою 64 ЦК України, де крім традиційних договорів перевезення вантажу (ст. 909 ЦК України) і пасажирів (ст. 910 ЦК України), згадуються й договори, що опосередковують перевезення: договір чартеру (фрахтування) (ст. 912 ЦК України); угоди між організаціями різних видів транспорту, щодо здійснення перевезень у прямому змішаному сполученні (ст. 913 ЦК України); договір перевезення транспортом загального користування (ст. 915 ЦК України); довгостроковий договір (спрямований на організацію перевезень) (ст. 914 ЦК України) [4]. Згідно положень ст. 909 ЦК України договором перевезення вантажу вважається договір за яким сторони договору мають певні зобов'язання один перед одним, зокрема перевізник набуває зобов'язань щодо своєчасної доставки ввіреного йому вантажу від пункту відправки до пункту призначення, де видати його одержувачу, а відправник має обов'язок сплатити організації – перевізнику певну грошову суму за здійснення та надання послуги перевезення вантажу [4].

Таким чином, виконання договорів перевезень транспортом – це регламентований законодавством порядок і процес вчинення учасниками вказаних договорів послідовних та необхідних дій, які були обумовлені у договорі перевезення або транспортній накладній.

Змістом договору є умови, визначені на розсуд сторін і узгоджені ними, та умови, які є обов'язковими згідно з положеннями нормативно-правових актів цивільного законодавства. Розвиток договірних відносин спрямований на детальну регламентацію прав і обов'язків сторін власне у тексті договору. Однак існують визначені законом основні права і обов'язки сторін договору перевезення. Для вдосконалення визначення договору перевезення, зокрема перевезення вантажу транспортними організаціями необхідно дослідити та встановити істотні умови визначені законодавством для укладання договорів перевезення.

Договір про перевезення транспортом є найважливішим серед наявних правових способів врегулювання суспільних правовідносин щодо здійснення перевезень. Договори про перевезення є згодою сторін договору щодо досягнення однієї спільної мети, тобто здійснення перевезення з пункту відправлення до пункту призначення. Договір перевезення, укладений між сторонами договору є першоджерелом волевиявлення вказаними сторонами договору, який направлений на визначення норм та правил виконання умов договору та поведінки сторін договору у договірних відносинах, що регулюється законодавством України. Фізичні та юридичні особи можуть укласти договори, які відповідають їх особистим вимогам і не суперечать закону. Договори перевезення вантажу укладаються за волевиявленням сторони договору, яка бажає здійснити перевезення (перевезти вантаж або бути пасажиром) і транспортною організацією, яка здійснюватиме перевезення, в разі досягнення сторонами договору згоди відносно додаткових умов договору перевезення вантажу транспортними організаціями, що у подальшому призводить до бажаного взаємного результату – здійснення перевезення.

За цивільним законодавством договір, як одну з центральних категорій цивільного права, можна розглядати в широкому значенні в трьох аспектах: як підставу виникнення правовідносин, як власне правовідносини, що виникли на цій підставі, і як форму, що приймає відповідно правовідносини [7].

В даному випадку договір розглядається як підстава виникнення правовідносин, тобто юридичний факт, що лежить в основі зобов'язання, і є згідно із ст. 11 ЦК України підставою виникнення цивільних прав і обов'язків, як правомірна дія.

Договірні відносини регулюються чинним законодавством України, зокрема, Конституцією України [1], Цивільним і Господарським кодексами України [10], іншими законами та нормативно-правовими актами.

Цивільним законодавством регулюються особисті немайнові та майнові від-

носини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників (ст. 1 ЦК України). Підставою виникнення цивільних прав та обов'язків є дії осіб, передбачені актами цивільного законодавства, а також дії, що не передбачені цими актами, але за аналогією породжують цивільні права та обов'язки.

Найпоширенішою підставою виникнення цивільних прав і обов'язків є правочин, який є юридичним фактом та вольовими діями, спрямованими на досягнення певного результату, тобто – це обставини, з настанням яких закон пов'язує виникнення, зміну або припинення цивільних правовідносин. Залежно від кількості сторін правочину, воля яких є необхідною для його вчинення, закон поділяє правочини на односторонні та двосторонні чи багатосторонні договори.

Книга п'ята ЦК України "Зобов'язальне право" регулює правові відносини зобов'язання. Зобов'язанням є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь іншої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку. Зобов'язання виникають на підставах, визначених ст. 11 ЦК України, тобто на тих же підставах, що й усі інші цивільні правовідносини [11].

Глава 63 ЦК України регулює багато договірних відносин з надання послуг, як передбачені ним (перевезення, збереження, доручення тощо), так і не передбачені (освітні, медичні, консультаційні тощо). Сфера послуг є однією з найважливіших галузей економіки України, що розвивається динамічно і постійно. Окремі аспекти цих правовідносин врегульовані Конституцією України, але центральне місце у правовому регулюванні договірних відносин з надання послуг належить нормам цивільного права.

Вищезгаданою главою ЦК України закріплені основи регулювання зобов'язань із надання послуг, а в інших главах, присвячених окремим видам договорів з надання послуг (перевезення, транспортна експедиція, збереження, страху-

вання, доручення тощо). Окремі питання, пов'язані з наданням послуг споживачам, які замовляють або мають намір замовити послуги для задоволення власних побутових потреб, врегульовані Законом України "Про захист прав споживачів" [12].

За договором послуг одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням іншої сторони (замовника) надати послугу, яка споживається у процесі вчинення певної дії або певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити надану послугу, якщо інше не встановлено договором. Це формулювання не гарантує можливості отримання матеріального (речового) результату.

За загальним правилом діяльність із надання послуг не породжує речового результату, цим вона і відрізняється від власне виконання робіт.

Послуги, де існує результат, невідокремлений від самої дії, і де відсутність результату свідчить про відсутність відповідних дій, регулюються договорами, виконання яких може підпорядковуватись режиму гарантованості результату як на підставі сутності договору (перевезення, доручення), так і власне угодою сторін. Гарантоване досягнення визначеного результату слід вважати можливим, насамперед у тих відносинах з надання послуг, у яких є суб'єкт, професійною діяльністю якого є надання послуг, а також на оплатній основі та в обмеженій кількості. Ці умови гарантують замовнику належне виконання і результат.

Слід зазначити, що суперечності між загальними нормами глави 63 Цивільного кодексу і спеціальними нормами про вказані у ньому види послуг, мають вирішуватися на користь спеціальних норм.

Одним із договорів про надання послуг є договір перевезення. Глава 64 ЦК України регулює відносини, що виникають у сфері перевезень. Відносини, що виникають у сфері транспортування вантажу, пасажирів, багажу і пошти врегульовані Цивільним кодексом України та спеціальними нормативними актами, що віддзеркалюють специфіку певних видів транспорту.

Відповідно до ст. 909 ЦК України договором перевезення вантажу визначено такий договір, згідно з яким одна сторона

(перевізник) зобов'язується доставити довірений їй другою стороною (відправником) вантаж до пункту призначення та видати його особі, яка має право на одержання вантажу (одержувачеві), а відправник зобов'язується сплатити за перевезення вантажу встановлену плату. Також у ст. 909 ЦК України міститься вказівка про те, що законом можуть бути передбачені особливості укладення та виконання договору перевезення вантажу. У законі прямо закріплена можливість врахування в договірних відносинах специфіку правового регулювання договору перевезення на кожному з видів транспорту. Правила перевезення вантажів просто дублювали визначення договору перевезення вантажу. Договори про надання послуг перевезення вантажу транспортом є двосторонньо-зобов'язуючим.

Сторонами договору перевезення вантажу є вантажовідправник та перевізник. Чинним законодавством України не передбачено будь-яких обмежень щодо суб'єктного складу, тому це можуть бути як фізичні, так і юридичні особи. Незважаючи на це, в цих правовідносинах фігурує і одержувач вантажу. Так, одержувач має прийняти доставлений вантаж без затримки, внести необхідну додаткову плату, а у випадку затримки буде нести відповідальність. Отже, у договірних відносинах бере участь і одержувач, який користується певними правами і несе зобов'язання, але він не бере участі в укладенні договору, тому не є стороною договору, а є особою, на користь якої виконується даний договір.

Договори перевезення вантажу можуть бути як консенсуальними, так і реальними, хоча законодавець прямо не вирішує це питання. Проте, якщо положення ч. 1 ст. 909 ЦК України в частині, що визначає зобов'язання перевізника доставити "довірений" йому другою стороною (відправником) вантаж до пункту призначення, розуміти як таке, що виникає лише після прийняття вантажу, то можна зробити висновок про встановлення законодавчої презумпції реальності договору перевезення вантажу. Проте існування такої презумпції, на нашу думку, не перешкоджає сторонам передбачити в дого-

ворі залізничного перевезення обов'язок прийняти вантаж для перевезення в майбутньому. У цьому випадку такий договір набуде ознак консенсуальності.

Зобов'язання перевізника виникають з моменту передачі йому вантажу вантажовідправником [14]. В такому випадку, як вважається, перевізник відносно своїх витрат щодо належної підготовки транспортного засобу до перевезення, у той час коли вантаж не був переданий вантажовідправником до перевезення, перевізник залишається незахищеним. Слід звернути увагу на доцільність укладення організаційних договорів про умови укладання договорів транспортних перевезень, в яких передбачити й здійснення оплати за підготовку транспорту до використання для перевезення. Таким чином, враховуючи викладене, після досягнення згоди між сторонами договору перевезення, сам договір про здійснення перевезення буде вважатися укладеним. Отже, організаційні договори є двосторонніми, консенсуальними та оплатними.

Зобов'язання з перевезення не будуть виникати в разі не надання вантажу транспортній організації, тобто перевізнику до перевезення [15]. Саме з моменту надання відправником перевізнику вантажу, та прийняття вантажу до перевезення перевізником від відправника, при складанні та оформленні відповідних перевізних документів (вантажні накладні), договір перевезення вантажу буде вважатися завершеним та реальним.

Договір перевезення вантажу є оплатним [16]. Про оплатність договору свідчить тип договору – договір надання послуги. Будь-які договори перевезення вантажу здійснюються за певну оплату, яку зобов'язаний оплатити перевізнику вантажовідправник. Оплатним договір перевезення є у зв'язку з тим, що за визначенням і своєю суттю оплата перевезення є основним прибутком перевізника і метою його підприємницької діяльності.

Виходячи з цих положень про договір перевезення вантажу, можна констатувати, що договір перевезення вантажу є двостороннім, реальним і оплатним.

Література:

1. Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.
2. Про транспорт: Закон України від 10 листопада 1994 року із змінами внесеними Законом від 21.12.2000 р. // Відомості Верховної Ради, – 2001, № 9, Ст. 68.
3. Про залізничний транспорт: Закон України від 04.07.1996 № 273/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 40.
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40.
5. Повітряний кодекс України: Закон України від 04.05.1993р.// Відомості Верховної Ради 1993. – № 25.- Ст. 274.
6. Кодекс торговельного мореплавства України № 176/95-ВР від 23.05.1995. // Відомості Верховної Ради, 1995, №№ 47, 48, 49, 50, 51, 52, ст.349.
7. Статут залізниць України: затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 06.04.1998 № 457 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 14.
8. Правила надання послуг пасажирського автомобільного перевезення, затверджені Постановою КМ України від 18.02.1997 р. № 176 // URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP970176.html
9. Правила повітряних перевезень пасажирів і багажу, затверджені наказом Міністерства інфраструктури України від 30 листопада 2012 року № 735 // URL: <https://www.flyuia.com/ua/ua/information/rules-and-regulations/carriage-rules>
10. Брагинский М.И. Витрянский В.В. Договорное право. Книга четвертая. – М.: Статут”, – 2004. – С. 25
11. Господарський кодекс України: Закон України від
12. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар/ За ред. Є.О. Харитонова. – Х.: Одиссей. – 2010.
13. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 № 1023-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 30.
14. І.В. Булгакова, О.В. Клепкова. Транспортне право України: Академічний курс. Підручник. – К.: Видавничий дім „Ін Юре”. – 2005.
15. Основи правового регулювання на залізницях України/ За ред.. М.В. Макаренка. – К.: КУЕТТ. – 2005. – С. 115.
16. Правове регулювання перевезень в Україні: Навчальний посібник/ За ред. Є.О. Харитонова. – Х.: Одиссей. – 2006. – С. 75.
17. Харитонов Е.О., Саниахметова Н.А. Гражданское право Украины. Учебник.- Харьков „Одиссей”, – 2008.
18. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар/ За ред. Є.О. Харитонова. – Х.: Одиссей. – 2010.

Nakonechna T. V. On the issue of legal regulation of contracts of carriage of goods by transport organizations. – Article.

The article gives a General description of contracts of carriage of goods by transport organizations (carriers) and their legal regulation. It is noted that the contracts of carriage of goods by vehicles (rail, road, sea, river, air transport), should be attributed to the group of contracts for the provision of services. The relations arising in the sphere of cargo transportation are regulated by the civil code of Ukraine, the law of Ukraine "on transport" and other normative legal acts, including special legal acts reflecting the specifics of any type of transport.

According to the provisions of Art. 909 of the civil code of Ukraine, the contract of carriage of goods is a contract under which the parties to the contract have certain obligations to each other, in particular, the carrier acquires obligations for the timely delivery of the goods entrusted to it from the point of dispatch to the destination, where to issue it to the recipient, and the sender is obliged to pay the organization – carrier a certain amount of money for the implementation and provision of services for the carriage of goods. Obligations of the carrier arise from the moment of transfer of the cargo by the shipper.

The contract of carriage of goods is paid. On platnosti agreement indicates the type of contract – contract to provide services. Any contracts of carriage are subject to a fee, which the shipper is obliged to pay to the carrier. It is concluded that the contract of carriage of goods is bilateral, real and paid.

Key words: *contract of carriage, transport, cargo, parties to the contract, shipper, transportation, receiver, the Treaty obligations.*